

Mágocsi Nyina

Corvinus Egyetem
Társadalomtudományi és Nemzetközi Kapcsolatok Kar
Idegennyelvi Oktató- és Kutatóközpont

Kölcsönszavak az orosz banki szaknyelvben az oroszországi bankrendszer kialakulásának egyes stádiumaiban

<https://doi.org/10.48040/PL.2020.12>

Az orosz banki szaknyelv jelentős részét alkotják a banki terminológia fejlődésének különböző időszakaiban kölcsönzött szavak. Az orosz bankrendszerben végbemenő változások tükröződtek abban a nyelvben, amely ezeket a változásokat jellemzi és leírja. A szakirodalom a lexikai egységek kölcsönzésének okait két fő csoportra osztja: nyelvire és nyelven kívültre. A tanulmány legfontosabb célkitűzése, hogy nyomon kövesse a kölcsönzött kifejezés adaptációs és integrációs folyamatát, amely több szakaszra tagolható, kezdve a fonetikai-grafikai, szemantikai, nyelvtani adaptációtól egészen a beszédben való működésig és hasznosításig (azaz a kölcsönzött szó képessé válik arra, hogy az orosz nyelv alapján származékos egységeket alakítson ki, valamint az idegen szó morfémai részt vesznek új orosz szavak képzésében). Az elemzés alapját a banki szaknyelv azon kölcsönzött egységei képezték, amelyek az oroszországi bankügy általunk kiemelt történelmi időszakaiban – a 18. század elejétől napjainkig – keletkezett szövegekben találhatók.

Kulcsszavak: *adaptációs folyamat, kölcsönszavak, orosz banki szakszókincs, orosz banktörténet korszakai szaknyelv*

Bevezetés

A XX. században, a tudomány és a technika robbanásszerű fejlődésének korában a különböző tudásterületeken végbemenő változások, a szaklexika intenzív bővülése arra ösztönözte a Prágai Nyelvész kör tagjait, hogy tevékenységüket az ún. „használat szerinti, ill. funkcionális nyelvváltozatok” kutatására irányítsák. A „funkcionális dialektusok” fogalmának megalkotása után, egyúttal megteremtve a szaknyelvek önálló státuszát, s megkezdve lexikográfiai leírásukat, a Prágai Nyelvész kör tagjai megalapozták a szaknyelvek (*Languages for Specific Purposes*) elméletét. Azt már az adott jelenség kutatásának kezdeti szakaszában is elismerték a tudósok, hogy összetételéből adódóan a szaknyelv nem egységes jelenség, hiszen az egyes, használatban lévő nyelvi egységek kodifikáltságának és információtelítettségének függvényében több nyelvi szint különíthető el benne, úgymint a terminológia, a beszélt nyelvre korlátozódó szaklexika, a

professzionizmusok, a szakzsargon elemei, valamint a nómenklatúra (Pearson, 1998; Kurtán, 2003; Комарова, 2004; Лейчик, 2009).

Tanulmányom középpontjában az orosz banki szaknyelvi szókészlet gyarapodásának, idegen nyelvi átvételeinek a vizsgálata áll. A szelektív válogatás módszerét követve a bankszakma fejlődésének kezdeti szakaszait jellemző szakszókincset az *Orosz birodalmi törvénytár (Полное собрание законовъ Россійской имперіи)* elektronikus változatának szövegeiből gyűjtöttem ki, az idézeteknél feltüntetve a kötet, illetőleg az adott törvény számát. A banki lexika szinkrón állapotának kutatását pedig olyan példák alapján végeztem, amelyeket a *Коммерсантъ*, *Ведомости*, *Финансовые известия*, *Эксперт*, *Вести-Финансы*, *Аргументы и факты* című oroszországi időszakos és internetes kiadványokból, elektronikus gazdasági szótárakból, az *Orosz nemzeti szövegtár* anyagából válogattam. Ezen kívül számos példát találtam nyilvánosan is hozzáférhető iratokban, azaz a banki szféra dolgozói által készített értekezleti jegyzőkönyvekben, körlevelekben, elektronikus levelekben. A kutatás során alkalmaztam még a szavak lexikográfiai és történeti-összehasonlító vizsgálatának, illetve az etimológiai elemzésnek a módszerét.

Az orosz nyelvész, Kriszin a lexikai egységek kölcsönzésének okait alapvetően két csoportba sorolja, ezek pedig a nyelvi és a nyelven kívüli tényezők alkotta csoportok. A kölcsönzés nyelvi okai között az alábbiakat tekinthetjük meghatározónak:

- igény arra, hogy az orosz nyelvben nem létező jelenség vagy fogalom szemantikai hiátusát betöltsék (*overdraft* – '1. számlahitel, folyószámlahitel; 2. hiteltúllépés'; *phishing* – 'adathalászat')
- az egyes fogalmak ill. jelenségek jelölésére szolgáló saját nyelvi, orosz szavak hiánya (*unomeka* 'jelzálog, zálog')
- a kölcsönszó átvételének ténye jelzi a denotátum elnevezése szempontjából pontosabb megnevezés tulajdonképpeni elismerését is és ebből fakadóan egyúttal az anyanyelvi orosz szó „alulmaradását” a kölcsönszóval fennálló konkurens viszonyban (*кредитор* – *заимодавец*, *заимодатель* 'hitelező'; *бенефициар* – *выгодополучатель* 'kedvezményezett');
- a szóbeli kifejezésre és a nyelvi eszközök ökonómiájára való törekvés (*аутрайт* 'outright, határidős valutaügylet');
- a fogalmak differenciálásának igénye (*транзакция* 'tranzakció' vs. *сделка* 'ügylet, művelet') (Крысин, 1996:50-53).

A nyelven kívüli tényezők közé alapvetően a következő momentumok sorolhatók:

- az oroszországi bankrendszert fejlődésének valamennyi szakaszában az a törekvés hatja át, hogy nemzetközi kapcsolatait minél inkább bővítse;
- másfelől elismerte a nyugati banki működés színvonalának elsőbbségét;
- végül az utóbbi évtizedekben hatással vannak rá a globalizációban, valamint az információs társadalom kialakulásában szerepet játszó folyamatok.

Az egyes szavak kölcsönzése vagy közvetlenül egy adott forrásnyelvből, vagy pedig közvetítő nyelv segítségével történik. Az átvett szókincs elemzése során megkerülhetetlen a szavak orosz nyelvbe történő beáramlási útjának, a kölcsönzés módozatainak nyomon követése. Ennek megfelelően az idegen nyelvekből származó szavak vagy tükörfordítás, vagy pedig az idegen nyelvből származó szó „készen kapott állapotban” történő átvétele révén válnak jövevényszavakká. A tükörfordításnak mint fordítói módszernek és mint bármely tudásterület lexikai készletét érintő bővülésnek a lényege éppen abban áll, hogy a fordítás során a befogadó nyelv már meglévő eszközeit használja ki, és így alkot új terminust a befogadó nyelvben. A tükörfordítás módszerével átvett, tükörfordított terminusok (fr. *calque* – ’másolat, utánzás’) megőrzik a jelentésben kódolt kifejezési intenciót (Чиркина–Юшина, 2007:40-41).

A tükörfordítás további kétségbevonhatatlan előnyének tekinthetjük azt, hogy a befogadó nyelv eleve adott eszközeiből felépülő, tükörfordított szó vagy kifejezés szervesen beépül a nyelv rendszerébe, gyarapítva ezzel a nyelv már meglévő állományát, s egyúttal „megóvja” azt a „készen kapott” idegen nyelvi kölcsönszavak túlzott mértékű, erőteljes és felesleges áradatától. A bankszakma szókincsében felbukkanó korai tükörfordítások közül a következő példákat lehet megnevezni: *зalog* ← gör. *diathesis* – ’zálog’; *текущий счет* ← olasz *contocorrente* ‘folyószámla’; *ценные бумаги* ← ném. *Wertpapiere* ‘értékpapírok’; *обесценение* ← angol *depreciation* ‘értékcsökkenés, elértéktelenedés’.

A „készen kapott formában” kölcsönzött terminus meghonosodásában és beépülésében több fázis különítendő el: kezdve a fonetikai, grafikai, szemantikai, grammatikai adaptáción és integráción át, egészen a beszélt nyelvben megvalósuló használatig és felhasználtságig, azaz az orosz nyelv bázisára támaszkodó, szóképzés útján létrejövő nyelvi egységek létrehozásáig, valamint az idegen szó egyes morfémainak bekerüléséig az orosz nyelvben létrejövő új szavak képzésének alapkészletébe.

Az orosz banki szakszókincs kialakulásának korszakai

A bankszakma oroszországi fejlődéstörténetét nyelven kívüli tényezőként vettem alapul, amely meghatározta a banki szaknyelv kialakulása során zajló folyamatok egyes sajátosságait (lásd erről Мопозан, 2001; Мопозан, 2005; ЮХТ, 1994). Az orosz bankrendszer történetét feldolgozó szakirodalomra támaszkodva az orosz banki szókincs kialakulásának folyamatában 3 „nyelvi” korszakot különítettem el, így a szaknyelvi lexika elemeinek vizsgálata ehhez a kerethez igazodott. Az első korszak a XVII. század végétől a XVIII. század elejéig tart – ez Oroszországban a bankok és pénzügyintézetek alapításának és működésük megindulásának kezdeti korszaka; a szakterület szókincse a saját orosz szakszókincs és a korai szókölcsönzések talaján kezd kialakulni. A második korszak a XVIII. század kezdetétől a XX. század elejéig tart, a bank-, ill. pénzügyi szaknyelv nagy mennyiségű szókölcsönzés eredményeképpen gyarapszik, ennek előfeltételét az oroszországi bankszakma gyors ütemű térhódítása jelenti ebben az időszakban. A harmadik korszak: a modern orosz banknyelvi lexika a bankrendszer 1917-től napjainkig tartó működési periódusának prizmáján keresztül. Megjegyzendő, hogy más európai országokhoz viszonyítva a mai értelemben vett banki tevékenység fejlődése Oroszországban később kezdődött. Valószínűleg ez utóbbi tényben rejlik annak a magyarázata, hogy mind a bankszakma kialakulásának kezdeteinél, mind pedig a jelenben a bankszakma szakszókincsének jelentékeny részét alkotják a kölcsönzött szavak.

Az orosz bankszókincs kialakulásának első korszakában végbement szókölcsönzések

Oroszországban már a bankszakma kialakulásának legrégebbi stádiumában a fejlődő szakterület igényeivel összhangban egy olyan folyamat indult meg, melynek során idegen nyelvi elemek áramlottak be a szakszókincsbe. A terminusokat túlnyomó részben a latinból vették át nyugati szláv közvetítés útján, vagy a türk csoportba tartozó nyelvekből kölcsönözték.

Itt indokolt felsorolnunk néhány, kölcsönzés útján keletkezett lexémát az Orosz Birodalmi Törvénytár ezen időszakból származó szövegeiből:

Деньги ’pénz’ – igen korai (XIV. század) a türk *меңге* szóra visszavezethető kölcsönszó. A keleti országokban eleinte így nevezték az ezüst aprópénzt, a későbbiek során pedig a réz pénzérmét. Manapság a *меңге* szó Kazahsztánban a honi valuta pénzegységét jelöli, Türkmenisztánban pedig váltó-, ill. aprópénzt (Евгеньева, 1981-84, т.1:387).

Депозитум ’letét’ – a lengy. *depozyt* szó kölcsönzésével a lat. *depositum* – ‘megőrzésre átadott dolog’ ← a *deponere* ‘eltetni’ igéből került be az orosz

nyelvbe (Шанский, 1973. т.5:74). A szakkifejezés ma érvényben lévő jelentései: '1. bankban őrzött, egyéb intézmény vagy magánszemély tulajdonát képező banki betét, pénzeszköz; 2. megőrzés céljából hitelintézet számára átadott értékpapír'.

Доход – 'jövedelem' – az etimológiai szótárak ezt a szót az ósszláv **dochoditi* szóból származtatják a **ходуми* ige *доходуми* igekötős változatából képzett főnév gyanánt (Шапошников, 2010:234). Zoltán András kutatási eredményei értelmében azonban a **dochoditi* 'valamely határig elmenni/eljutni' jelentéssel rendelkezik a keleti és nyugati szláv nyelvekben, következésképpen 'a gazdasági tevékenység hozadéka, az abból származó haszon' közgazdasági terminusként használt jelentésében a *доход* szó nem tekinthető a *доходуми* ige származékának, hanem ez egy a XV. században a nyugati szláv nyelvekből átvett kölcsönszó, amely később a *доходуми* 'bevételként jelentkezni' jelentést motiválta (Золтан, 2002:770-774).

Казна 'kincstár' – a tör. *хазна*, valamint a krími tatár *хазна* szavak (Фасмер, т.2:160) XII. századi átvétele révén keletkezett szó. A már saját képzésű, ebből megalkotott *казначейский* melléknév a többtagú banki szaknyelvi terminusok sorába illeszkedik, ez a szó így az értékpapírok különféle neveit jelöli: *казначейский билет* 'kincstárjegy', *казначейские акции* 'állami részvények', *казначейские векселя* 'kincstári váltó'.

Пеня 'pönálé, késedelmi kamat' – a XIV. században az ógör. *ποινή* 'vezeklés, kártalanítás, büntetés' jelentésre (Фасмер, т.3:233) visszavezethető lat. *poena* 'büntetés' szóból átvett lengy. *pena* 'bírság' szó közvetítésével jött létre. A szó gazdasági szakterminusként ma használatos értelme: 'bírság, a szerződésben foglalt vagy törvény által szabályozott kötelezettség elmulasztása vagy késedelmessége esetén' (Райзберг–Лозовский, 2008:263).

Сумма 'összeg' – az orosz nyelvben a lengy. *suma* szóból a XIV. században *сума* formában elterjedt, utólagos „pontosítással” a lat. *summa* 'csúcs, összesség' jelentésének figyelembevételével keletkezett. Az 1627-es kiadású Berinda-féle szótár 'eredmény, az összeadásból keletkező eredmény', átvitt értelemben pedig 'valamely jelenségek, vonások összessége; meghatározott pénzmennyiség' értelemben tünteti fel (Шапошников, 2010:395).

Az orosz bankszókincs létrejöttének második szakaszában előforduló szókölcsonzések

Nagy Péter korában számottevően megnőtt az idegen nyelvi kölcsönszavak átvétele. Ennek oka elsősorban a nemzetközi kapcsolatok széleskörű

kiépülésében keresendő mind a bankszakma, mind pedig a korabeli Oroszország egyéb életszférái területén. Az orosz nyelvi szókincs ekkor elsősorban francia, német, holland, olasz, kisebb mértékben pedig az angol nyelvből származó szókészlettel bővült, vagy pedig ezen nyelvek közvetítésével, ill. az egyes kölcsönszavak adaptálásának különböző szintjeire gyakorolt hatásuk révén gyarapodott a lexika. A nyugati szláv nyelvek hatása ezen időszakban szintén egyértelműen tetten érhető: pl. a morfológiai adaptáció folyamatában a *-tio* (*-tionen*), *-sio* (*-sionen*) végződésű latinból eredeztethető idegennyelvi lexémák az oroszban a *-ция* helyettesítő morféma alkalmazásával képződtek. Ebben viszont nem elhanyagolható hatást gyakorolt a lengy. *-суja* képző: *акция* (*akcja*) 'részvény', *ассигнация* (*asygnacja*) 'fizetési megbízás', *конфискация* (*konfiskacja*) 'elkobzás, konfiskálás' (Биржакова et al., 1972:212). Ezzel szemben a kezdetben használatban lévő *гаранция* 'garancia' szót az idők folyamán kiszorította a *гарантия* alak (lengy. *gwarancja*), mely a ném. *Garantie*, illetőleg a fr. *garantie* átírását követte (Шанский, 1972. т.4: 27-28).

Az adott időszakban a szóátvételen gyakorta közvetítő szerepet játszó lengyel nyelv hatása nemritkán az idegen nyelvi szó meghonosulásának fonetikai aspektusában is tapasztalható. Az új jelenségeket jelölő igéket időnként közvetlenül a lengyel nyelvből veszik át: *ассигновать* 'folyósít, utalványoz, kiutal' ← lengy. *asygnować*; *индорсовать* 'forgat, forgatmányoz, zsíral' ← lengy. *indosować*. Ugyanezen időszakban rögzül az a mindmáig fennálló tendencia is, miszerint az igetövet magukba foglaló igékből képzett főnevek átvétele során azok a hozzájuk kapcsolt suffixumokkal és ragokkal épülnek be az orosz igeosztályok rendszerébe, jellemzően ilyenek pl. a *-ать/-ить*; *-овать* → *-ировать* képzők (*гарантировать* 'garantál' ← fr. *garantir*; *капитализировать* 'tőkésít' ← fr. *capitaliser* ← *capital*; *финансировать* 'finanszíroz' ← fr. *financer* ← *finances*; *акцептовать*, *акцептировать* 'elfogad' ← fr. *accepter*, lengy. *akceptować* ← lat. *acceptare*; *конфисковать* 'konfiskál, elkoboz' ← lengy. *konfiskować* ← lat. *confiscatio*; *секвестрировать* 'hatósági zár alá vesz, zárol, lefoglal' ← fr. *séquestrer* ← lat. *sequestro* stb.).

Csaknem minden egyes idegen eredetű főnévből az orosz nyelvben önálló melléknév is létrejött szóképzés útján: *авансовый*, *активный*, *акционерный*, *балансовый*, *ассигнационный*, *вексельный*, *дивидендный*, *дисконтный*, *секвесторный*, *резервный*, *фондовый* stb. Az esetek többségében az idegen eredetű töből egyúttal új, a folyamat leírását kifejező főnév is képződött: *авансирование*, *балансирование*, *дисконтирование*, *кредитование*, *процентирование*, *секвестрирование*.

Tekintsük át részletesebben a kölcsönszavak beépülésének legérdekesebb eseteit:

Акцион → *акция* szó a lat. *actio* szóból a ném. *Aktie* vagy pedig a lengy. *akcja* közvetítésével megkülönböztetett 1. 'cselekvés', ill. 2. 'értékpapír' jelentésben. Első jelentésében az adott szó a XVIII. század 20-as éveiben a bankrendszer fejlődése során egy új fogalom megjelenésével egyidejűleg szüremkedik be a nyelvbe a ném. *Aktie* szó grafikai, fonetikai és grammatikai szempontból is megváltozott (nőnemű főnév) alakjaként, feltehetően a lengyel nyelvi közvetítés hatása mellett. Meghonosodásának kezdeti fázisában a szó *акцион* (hímnemű, a mássalhangzós végződés folytán) alakban fordul elő, mely a fr. *action* szóból eredeztethető (Биржакова et al., 1972:140). Minthogy azonban a lat. *act-* töből keletkezett szavak (or. *akt*, ném. *Akten*) ezt megelőzően is 'dokumentum, tanúsítvány, igazolás' értelemben már használatosak voltak, így volt lehetséges az, hogy az *акция* szót kezdték a papírformájú dokumentummal azonosítani, s így a szót 'értékpapír' értelemben fordították le, mely tőkerészesedésre jogosít fel (Райзберг–Лозовский, 2008:14).

Актива → *актив* 'készpénzben fekvő magántulajdon'. Ez az 1837-től elterjedt szó eredetileg *актива* nőnemű alakban feltehetően a ném. *Aktiva*-ból eredeztethető, az ezt követő, a nyelvtani nemet érintő változás a lat. *activus* 'tevékeny, gyakorlati(as)' ← *agere* 'tenni, cselekedni' szóból létrejött fr. *actif*, *active* hatására következett be (Шапошников, 2010:21). Hozzávetőlegesen a XX. század elejétől ez a szó pénzügyi terminusként pedig többes számú *активы* alakban is használatossá vált. Azt feltételezem, hogy ez a lexéma az orosz nyelvben a folyamatos használat következtében egyéb specializálódott jelentéseinek kialakulása mellett idővel az anyagi – nem anyagi értékek valamennyi likvid formájára értendő terminussá vált, majd később az 'elért cél' jelentésben bekerült a hétköznapi nyelvhasználatba is. A szovjet valóságban uralkodó körülmények hatására pedig a szó új, 'a párt vagy egyéb társadalmi szervezet tagságának progresszív csoportja' többletjelentésre tett szert (Ушаков, 1935-40, т.1:23-24). Mindebből viszont az következik, hogy az egyes fogalmak egymástól történő megkülönböztetése szükségzerű volt.

Облига / облиг → *облиго* a lat. *obligāre* 'kötelezni' igéből francia és német *obligation* 'kötelesség, adósság, kötelezettség, kötelem'-re visszavezethető kölcsönszó. A szó meghonosodásának kezdeti időszakában a nyelvtani nem tekintetében ingadozás tapasztalható: *облига* (nn.), *облиг* (hn.), ezután következik a semleges nemű alak megképzése (Словарь русского языка XVIII века). A szűk szakterületen belül használatos kifejezésnek az orosz nyelvben derivátumai nincsenek, és magát a szót a köznyelvi szótárak sem tüntetik fel. A terminus jelentésköre a következőképpen határozható meg: 1. váltóban történő eladósodottság teljes mértéke; 2. banki főkönyvek, melyekbe bevezetésre kerül a feltüntetett váltók

összegének mértékében a magánszemélyeknek a bank felé történt eladósodottsága, vagy amelyekben a bank és a magánszemély között végbement műveletek alapján az ügyfél teljes adóssága megjelenik.

Az adott korszak idegen nyelvi eredetű elemeinek szemantikai adaptációs folyamatát a kölcsönzött lexéma jelentéskörének folyamatos bővülése jellemzi. Példaképpen említhetjük az *аванс* 'előleg, előrelépés' szót, mely eleinte a katonai szakkifejezések rendszerébe tagozódott be kölcsönzőként, nem sokkal ezután viszont pénzügyi terminusként való másodlagos átvételét követően már kilép a köznyelvben használatos szókincs körébe. Ehhez hasonló a *курс* szó, ami a XVIII. század elején haditengerészeti szakkifejezés 'menetirány, irányvonal, útirány' jelentéssel került átvételre, ezt követően *денежный курс* 'pénzügyi kurzus, valutaárfolyam' jelentéssel bővült, utóbb pedig további jelentésekre tett szert, úgymint: *курс обучения*, *курс наук* 'oktatási kurzus, a tudomány iránya', *курс медицинского лечения* 'kúra, orvosi kezelés folyamata', *курс как направление деятельности* 'a kurzus, mint valamely tevékenység irányultsága' (Биржакова et al., 1972:337-338). A *претензия* szó elsődlegesen jogi terminusként vált az orosz szakszókincs részévé 'a bírósági döntés elleni fellebbezés, felszólamlás' értelemben, ezt követően viszont pénzügyjogi értelemben 'a hitelező részéről benyújtott kereset, melyben a hitelező a szerződés feltételeinek megszegését rója fel az adósnak' jelentésben használták, a későbbiekben pedig a köznyelvbe szüremkedett be 'vmire irányuló határozott törekvés, vmi akarása, óhajta' jelentéssel (Евгеньева, 1981-84, т.3:386). Ugyanilyen módon az alábbi szavak is a szóátvétel többfázisú fejlődési útját járták be, mindeközben jelentésmódosulások során estek át: pl. az *операция* 'művelet, operáció', *гарантия* 'garancia, biztosíték', *секвестр* 'lefoglalás, hatósági zár alá vétel, kizáródott/elzáródott/elhalt szerv/szervrész' stb. lexémák.

Az általam elemzett, a XVIII. század végén megindult és a XX. század elejével záruló időszakban felbukkanó szakszavak a mai bankszakma szaknyelvének alaprétegét képezik, s mindmáig használatosak a mindennapi gyakorlatban (ld. *кредит* 'hitel', *капитал* 'tőke', *процент* 'százalék', *ревизия* 'revízió, ellenőrzés, vizsgálat', *аудит* 'audit', *резерв* 'tartalék').

A szovjet korszak banki szakszókincse és az legújabb keletű szóátvételek

A szovjet korszak banki szakszókincsét a stagnálás állapota jellemezte. A szakszókincs a szovjet társadalom tudatában élő mítoszok összefüggésrendszerébe került, az egyes terminusok kognitív szempontból új értelmezést kaptak, így a lexika sajátos szemantizáción ment át. Szemléletes

példaként említhetjük az 'jelzálog, zálog' szó korabeli lexikonban olvasható általános meghatározását:

„az ingatlantulajdon, föld elzálogosítása hitel, azaz jelzáloghitel elnyerése céljából. A jelzálog a jelenkori kapitalista gazdaságban széles körben elterjedt jelenségnek számít. Lehetővé teszi a kapitalista vállalkozók számára, hogy a felhasználásra kerülő fölös tőkéből minél nagyobb részesedést húzzanak. A szocialista országokban a föld nem képezi adásvétel tárgyát, t.i. nem terhelhető jelzáloggal, tehát ezekben a jelzáloghitel intézménye nem létezik” (Прохоров, 1985:502, az idézet saját fordítás).

A politikai és gazdasági rendszerváltást követően az egyes lexikai elemek ismételt használatbavétele során az immár piaci viszonyok között működő bankszakma szókincese javarészt megszabadult az ideológiai jelentésárnyalatoktól, a szavak lényegében visszanyerték eredeti, mérvadó fogalmi jelentésüket, s beágyazódtak mind a banki alkalmazottak, mind pedig a laikus orosz nyelvi beszélő aktív szókincsébe.

Tehát elmondható, hogy a történelmi viszonyokkal indokolható változások következtében Oroszország gazdaságának visszatérése a piaci viszonyok közé roppant erejű lökést gyakorolt a bankrendszer fejlődésére, s ezzel összhangban éppen magára a szaknyelvre, amely a szovjet korszakban a pangás állapotában leledzett. A banki lexika ekkor jelentős mértékben gyarapodott, egyrészt olyan módon, hogy visszakerültek a szakmai fogalmak leírását szolgáló alapvető terminusok, másrészt a legújabb jövevényszavak révén, melyek az adott szakma legmodernebb technológiai eljárásait „ültetik át” orosz talajra.

A nyelvészek a szaklexika állományának változása kapcsán a szókölcsonzések hatását hangsúlyozzák, valamint kiemelik *„az orosz anyanyelvi beszélőknél a kölcsönszavak irányában tapasztalható pozitív beállítódást, mely azok számának növekedését vonja maga után”* (Балакина–Висилицкая, 2014:33). A banki szókincs aktív gyarapításának forrását képezik mind a speciális tükörfordított lexikai egységek (*воздушная яма* – *air pocket* 'hirtelen árfolyamzuhanás'; *ползущая привязка* – *crawling peg* 'csúszó paritás, csúszó paritásos árfolyam'; *плавающий курс валюты* – *floating exchange rate* 'lebegő valutaárfolyam'), mind pedig a „készen kapott” formában átvett szakszavak. Ezek többsége az orosz nyelvben bevált praktikus átírás gyakorlata révén honosodik meg, mely az idegen szavaknak a nemzeti ábécé betűivel történő, a kiejtésüket szem előtt tartó írásbeli rögzítése, például *аутсорсинг* – *outsourcing* 'kiszervezés', *рейтинг* – *rating* 'rangsorolás, besorolás, értékelés', *трейдинг* – *trading* 'kereskedés', *франчайзинг* – 'franchising', *тайминг* – *timing* 'időzítés (értékpapír kereskedelemben)'.

A legújabb keletű szóátvételek között nagyszámú -ing-re végződő anglicizmust különítettem el. A szám szerint 43 szakszövegből gyűjtött „-ing-es” angol kifejezések tökéletes meghonosodását a következő tények igazolják: a szavak főnévi minőségben ragozhatóakká váltak, belőlük új szavakat képeznek, melyek általában bináris szerkezetek, ritkábban az idegen eredetű szóból az orosz nyelv produktív modelljeinek mintájára létrejövő derivációs láncolatokat alkotnak, továbbá valódi orosz szavakat is képeznek.

Itt példaként említem meg az or. *кобейджинг* pseudo-anglicizmust – ez az ang. *co-badgedcards* ← *co-* igekötő + a *badge* ige ’megjelölt, jelöléssel rendelkező’ értelemben használt befejezett melléknévi igeneve. A *co-badgedcards* – olyan bankkártyát jelölő kifejezés, melyet egyszerre több, jellemzően két – egymással együttműködő – kifizetési hálózati rendszerhez rendelve bocsátanak ki. A kártyákhoz tartozó számla egyszerre két rendszerben is funkcionál, eltérően a szabványos kártyáktól, ahol a számlakezelés csak egy rendszerben folyik.

Az angol nyelvben a *co-badged* szó -ing-es formájára nem sikerült rábukkannom. Ennek a ténynek a fényében feltételezhető, hogy az orosz nyelvben a *co-badgedcards* angol szókapcsolat képezte az alapját a banki szférában felmerülő új jelenséget jelölő terminus létrehozásának, mely a hiperkorrekció elvének megfelelően következett be az idegen nyelvi - *ing* suffixum felhasználásával és a tő angol eredetének tudatosulása mellett, létrehozva a *кобейджинг* szót (’a fizetési rendszerek ötvözése’), úgy, hogy az oroszban ebből a neologizmusból már melléknevet is képeztek, mely a *кобейджинговая карта* kéttagú formájában használatos. A *кобейджинг* / *кобейджинговый* szóalak, melyet a sajtónyelvben használnak, arról tanúskodik, hogy a szó meghonosodásának folyamata még nem zárult le.

Konklúzió

Az orosz bankszókincsben előforduló szókölcsonzések vizsgálata alátámasztja azt a feltételezésemet, hogy a banki szaknyelv változásának szempontjából három meghatározó fejlődési szakasz különíthető el. Már a bankszakma oroszországi kialakulásának kezdetén tetten érhető, hogy a fejlődés útjára lépő szakterület követelményeinek megfelelően elindult az idegen nyelvi elemek beszüremkedése a szakszókincsbe. A terminusokat javarészt a latinból kölcsönözték, nyugati szláv nyelvek vagy türk nyelvek csoportjába tartozó nyelvek közvetítésével. Nagy Péter korától fogva az orosz nyelvi szókészlet alapvetően francia, német, holland, olasz, ritkábban angol nyelvi lexikával bővült. Számos esetben az átvett szó meghonosodásának különféle szintjein az imént felsorolt nyelvek közvetítése és hatása érhető tetten. Ebben az időszakban a nyugati szláv nyelvek hatása is egyértelműen

kimutatható. Az adott korszakban az átvételek száma nőtt, ami elsősorban a kapcsolatrendszer bővülésével magyarázható, mind a kérdéses szakma, mind pedig a korabeli Oroszország más életszféráiban. Az idegen nyelvi elem fonetikai adaptációjának folyamatára az átvételben közvetítő szerepet játszó nyelv is kifejti hatását.

A mai orosz gazdaság visszatérése a piaci viszonyokhoz jelentősen hozzájárult a bankrendszer fejlődéséhez, ami különösen jól érzékelhető a szaknyelvben, mely az ezt megelőző szovjet korszakban a pangás állapotában leledzett. A banki szakszókincs bővülése egyfelől a szakma alapvető fogalmait jelölő terminusok „visszatérése” folytán ment végbe, másrészt pedig a legújabb, élenjáró szakmai technológiáknak orosz talajra történő „átültetését” célzó szókölcsonzések útján. A mai orosz banki szókincs olyan nyílt rendszerként jellemezhető, mely az idegen nyelvi elemeket befogadja és integrálja. A banki szókölcsonzések korszakonként végigkísért alakulását tárgyaló dolgozatom következtetéseinek kapcsán meg kell jegyeznem, hogy a bankszakma szaknyelvének kutatása nem lezárt folyamat, tehát a kutatás sokféle irányban és szemszögből folytatható. Az *Orosz birodalmi törvénytár* szövegeinek további elmélyült elemzése lehetővé tenné, hogy a munkát egy szakszótár megszerkesztésével, továbbá a terminuskutatás egyéb irányzatainak mentén folytatni lehessen.

Hivatkozások

- Kurtán, Zs. (2003): *Szakmai nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó: Budapest
- Pearson, J. (1998): *Terms in Context*. John Benjamins: Amsterdam – Philadelphia. DOI: <https://doi.org/10.1075/sc1.1>
- Балакина, Ю. В. – Висилицкая, Е. М. (2014): Англоязычные заимствования экономической тематики в вербальном лексиконе русской языковой личности в период глобализации. *Вестник ВГУ. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация»*. 2. 29-34
- Биржакова, Е. Э. – Войнова, Л. А. – Кутина, Л. Л. (1972): *Очерки по исторической лексикологии русского языка XVIII века. Языковые контакты и заимствования*. Наа: Ленинград
- Евгеньева, А. П. (ed.) (1981-1984): *Словарь русского языка*. Т. 1-4. Изд. 2-е, испр. и доп. Русский язык: Москва
- Золтан, А. (2002): Пути проникновения западнорусской лексики в великорусский деловой язык XV в. In: Успенский, Ф. Б. – Литвина, А. Ф. (ed.) (2002): *Из истории русской культуры*. Т. 2. Кн. 1. Киевская и Московская Русь. Языки славянской культуры: Москва
- Комарова, А. И. (2004): *Функциональная стилистика: научная речь. Язык для специальных целей (LSP)*. Эдиториал УРСС: Москва
- Крысин, Л. П. (1996): Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни. In: Земская, Е. А. (ed.) (1996): *Русский язык конца XX столетия (1985–1995)*. Языки русской культуры: Москва

- Лейчик, В. М. (2009): *Терминоведение. Предмет, методы, структура*. Либроком: Москва
- Морозан, В. В. (2009): *История банковского дела в России (вторая половина XVIII – первая половина XIX вв.)*. Изд-во СПбГУ: Санкт-Петербург
- Морозан, В. В. et al. (2005): *Кредит и банки в России до начала XX в. Санкт-Петербург и Москва*. Изд-во СПбГУ: Санкт-Петербург
- Прохоров, А. М. (ed.) (1985): *Советский энциклопедический словарь*. Изд. 3-е. Советская энциклопедия: Москва
- Райзберг, Б. А. – Лозовский, Л. Ш. (2008): *Словарь современных экономических терминов*. Айрис-пресс: Москва
- Шанский, Н. М. (ed.) (1963-2014): *Этимологический словарь русского языка*. Вып. 1–11. Изд. Московского университета: Москва
- Шапошников А. К. (2010): *Этимологический словарь современного русского языка*. Т. 1–2. Флинта, Наука: Москва
- Чиркина, М. И. – Юшина, Е. В. (2007): Анализ практики юридического и финансово-экономического перевода. *Мосты*. 1. 39-44
- Ушаков, Д. Н. (ed.) (1935-1940): *Толковый словарь русского языка*. Т. 1–4. Советская энциклопедия: Москва
- Фасмер, М. (1986-1987): *Этимологический словарь русского языка*. Т. 1-4. Прогресс: Москва
- Юхт, А. И. (1994): *Русские деньги от Петра Великого до Александра I*. Финансы и статистика: Москва

Internetes hivatkozások

Полное собрание законов Российской империи. http://www.nlr.ru/res/law_r/descript.html

Словарь русского языка XVIII века. <http://www.feb-web.ru/feb/sl18/slov-abc/>